

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

У статті розглянуто вплив чинника суспільного опору змінам на впровадження концепції соціально відповідального бізнесу, простежена залежність та особливості опору згідно із базовими механізмами спротиву змінам, надано рекомендації щодо врахування чинника у програмах інформатизації суспільства при впровадженні державних програм соціально відповідального бізнесу, зокрема підтримці соціо-психологічного опору, який призводить до перетворення опору в його осмислення, що стимулює на подальше просування і таким чином сприяє його подоланню.

Ключові слова: соціально відповідальний бізнес, концепція, інформатизація суспільства, механізми психологічного опору.

В статье рассмотрено влияние фактора общественного сопротивления изменениям на внедрение концепции социально ответственного бизнеса, прослежена зависимость и особенности сопротивления по базовым механизмам сопротивления изменениям, даны рекомендации по учету фактора в программах информатизации общества при внедрении государственных программ социально ответственного бизнеса, в частности поддержке социопсихологического сопротивления, который приводит к превращению сопротивления в его осмысление, которое стимулирует на дальнейшее продвижение и таким образом содействует его преодолению.

Ключевые слова: социально ответственный бизнес, концепция, информатизация общества, механизмы психологического сопротивления.

The paper considers the impact factor of social resistance to change on introducing the concept of socially responsible business, and examines the dependence of the resistance characteristics according to the underlying mechanisms of resistance to change, provided recommendations for consideration factor in applications of information society in implementing state programs for socially responsible business, including support sociopsychological resistance which leads to a transformation in its understanding of resistance, which stimulates further progress and thus helps to overcome resistance.

Key words: socially responsible businesses, concept, information society, the psychological mechanisms of resistance.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Здійснювана в рамках закону і загальноновизнаної моральності взаємодія владного, політичного істеблїшменту, фінансово-промислової еліти та громадськості, спрямована на гармонізацію соціальних відносин є одним із важливих елементів існування громадянського суспільства. Діалог бізнесу з суспільством і демократичною владою, є важливим чинником формування ефективного громадянського суспільства. Філософія соціально відповідального бізнесу покликана мінімізувати ризики глобального розвитку і відповідати на виклики з боку громадянського суспільства. Існують два підходи розуміння соціальної відповідальності

підприємництва: підприємництво вважається соціально-відповідальним, якщо воно, не порушуючи законів і норм державного регулювання, збільшує прибуток, тобто досягає запланованих економічних цілей; підприємець у доповнення до економічної відповідальності повинен враховувати людські і соціальні аспекти впливу свого бізнесу на працівників, партнерів, споживачів, а також, здійснювати позитивний внесок у вирішення соціальних проблем суспільства в цілому. Тобто, суспільство чекає від росту підприємництва не тільки високих економічних результатів, а й суттєвих досягнень з точки зору соціальних цілей.

Підприємництво повинне бути націлене на досягнення прибутку за умов дотримання правил

гри у відкритій конкурентній боротьбі без обману і шахрайства, а також активно діяти у таких сферах як охорона здоров'я та навколишнього середовища, суспільна безпека, громадські права, захист прав споживачів тощо. Це означає, що бізнес повинен бути соціально відповідальним.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Основи сучасного підходу до соціальної відповідальності заклали американський економіст Х. Боуен. С. Сьюзан запропонувала трактування етапів розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Теоретичний аналіз існування і взаємодії різних секторів в економічній системі здійснювали А. Вагнер, С. Чейз, Д. Кларк, Е. Хансен, Р. Солоу, Л. Мізес, В. Ойкен, Дж. К. Гелбрейт, Дж. Стігліц. В їхніх роботах отримали висвітлення деякі аспекти функціонування неринкового сектора, його взаємини з ринковим сектором, закони функціонування та напрямки розвитку. Наукова розробка та обґрунтування ролі державного сектора в умовах змішаної економіки міститься в працях Дж. М. Кейнса та його послідовників (Дж. Гелбрейта, Е. Домара, Дж. Стігліца, П. Самуельсона, Я. Тінбергена, Е. Хансена, Р. Харрода), які розробили науково обґрунтовані підходи, принципи та рекомендації щодо свідомого регулювання макроекономічних процесів. Багато робіт сучасних учених спрямована на підтримання ідей державного дирижизму, не розривності держави і ринку. Наприклад, В. П. Колесова, Д. С. Львова, М. Осипова, А. Я. Певзнера, Ф. І. Шамхалова, Ю. М. Швиркова, Ю. В. Яковця.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим недостатньо дослідженим залишається питання впливу особистісного внутрішнього розуміння й готовності сприйняття концепції окремими елементами суспільства.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження проблем формування державних програм соціально відповідального бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ідеологія соціальної відповідальності стала невід'ємною частиною дискусій у суспільстві.

Соціальна відповідальність відображає певне співвідношення між особистісним інтересом та суспільним. Як зазначає В. Л. Романов, соціальна відповідальність є виразом всієї багатоманітності соціальних відносин та узагальненим виразом всіх форм відповідальності [1]. Специфіка конкретних видів відповідальності зумовлена природою тих суспільних відносин, всередині яких вони виникли та існують у власній якісній визначеності. Л. Поліщук характеризує соціальну відповідальність як зовнішню негативну реакцію з боку суспільства на нормопорушуючі дії суб'єкта, що порушують соціальну комунікацію, і являє собою легітимну соціальну відповідь на неприпустиму поведінку через реалізацію принципу покарання [2]. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. визначають соціальну відповідальність як обов'язок індивіда виконувати

відповідні політичні, юридичні та моральні вимоги, що встановлюються суспільством, державою чи колективом [3]. З урахуванням викладеного вище соціальна відповідальність визначається як діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з виконання приписів соціальних норм та покладенням різноманітних засобів впливу у разі її порушення.

Вчені та аналітики вбачають наступні перепони на шляху впровадження соціально відповідального бізнесу (СВБ) і корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в Україні: прагматичність (первинною метою є підвищення власного іміджу, вторинною – поліпшення умов соціального середовища), спонтанність (часто, заходи з соціального інвестування, мають характер окремого спонсорства і не обґрунтовуються економічними розрахунками очікуваних ефектів і ефективності та їх впливу на перспективні фінансові результати діяльності підприємства), формальність (застосування інструментів соціально відповідальної корпоративної політики здійснюється на технологічному рівні), залежність від розміру бізнесу (набір інструментів корпоративної політики значною мірою залежить від розміру бізнесу та його фінансового наповнення), недостатня поінформованість суспільства з проблематики.

Важливим залишається питання впливу особистісного внутрішнього розуміння й готовності прийняття концепції суспільством: як власниками і керівниками бізнесових структур, так і іншими стейкхолдерами, до яких у даному випадку окрім акціонерів, відносяться як співробітники, представники засобів масової інформації, постачальники, споживачі, мешканці територіальних громад тощо, так і представники влади, державні службовці, працюючі (або потенційно залучені до співпраці) в напрямку впровадження СВБ.

Окремі вчені, зокрема Волгіна Н. А., Єгорова В. К., Калашникова С. В., вказують на певну «незрілість» суспільства, бізнесу і влади щодо розуміння і прийняття доцільності і актуальності впровадження СВБ [4], що є суттєвою перепорою для реального і ефективного впровадження концепції. Це створює умови для формального виконання, в зміст якого вкладається так зване «паперове» виконання концепції – тобто звітування з відсутністю реальних і ефективних заходів щодо її здійснення.

Розуміння сутнісної природи внутрішнього опору індивідуалізованих суб'єктів концепції СВБ дає можливість виробити реальних шляхів щодо її підтримки з метою виходу на новий якісний рівень ставлення суспільства до питань КГ, КСО і СВБ.

Історично склалося, що вирішенням соціальних питань в українському суспільстві протягом тривалого часу займається переважно держава в обличчі своїх уповноважених органів. Це пов'язано із наслідуваною від Радянського Союзу, частиною якого була Україна, патерналістською моделлю, яка заснована на переконанні в тому, що держава

повинна піклуватися про своїх громадян, забезпечувати задоволення їх потреб і виключно заступницьке ставлення держави до своїх громадян.

Радянське суспільство було влаштовано за типом родини, в якій роль батька (патера) щодо доступу до базових благ виконувала держава. Це здійснювалося за допомогою планового виробництва і ціноутворення, субсидування певних виробництв і повного державного фінансування виробництва деяких продуктів і послуг. У сучасних умовах існують тенденції відходу від тотального патерналізму на умовах розвитку громадянської і соціальної ініціативи, важливим елементом якої є побудова концепції соціально відповідального бізнесу. Звуження патерналістських принципів не повинно мати на меті повне відсторонення держави від виконання своїх функцій, у т. ч. і соціальних, а спрямовуватись саме на розширення КСО та СВБ на умовах тристоронньої вигідної співпраці бізнесу, громадян і влади на всіх рівнях.

Проте це є можливим лише за умов прийняття зацікавленими особами самої концепції, яке в т. ч. обмежується внутрішнім опором системних елементів її впровадження, пов'язаним як з історичним досвідом, так і з складнощами соціопсихологічного масштабу.

Опір є категорією, яка використовується для опису переживань внутрішньої перепони, що виникає у індивідів або їх груп по відношенню до можливих змін у поведінці чи при осмисленні значущих суспільних і особистісних переживань. Опір також можна розглядати як захист від стресу, зумовленого розвитком і зміною особистості. В. Райх висуває припущення, що опір є частиною так званого «м'язового панцира», тобто фізичного вираження психологічного захисту [5]. Виникаючий опір включає небажання або відчуття нездатності виконувати певні дії, витіснення із сприйняття певної проблематики.

У сутнісній природі опору лежить внутрішній конфлікт. Опір може використовуватись для зменшення ризику переживання невідомого досвіду, взяття нових функцій (а, відповідно, і відповідальності) і в кінцевому рахунку обмежує вільне функціонування.

Ідея про контакт і кордони контакту між індивідом і середовищем, яка виникла при аналізі поведінки індивідів і їх груп у навколишньому світі при взаємодії з іншими людьми, дає основу для розуміння сутності залежності механізмів її порушення на функціонування опору. Розрізняють чотири базових невротичних механізму на кордоні «Я»: злиття (конфлуенція), ретрофлексія, інтроєкція та проєкція, які розуміються в якості дефектної взаємодії із навколишнім середовищем [6]. Кордон «Я», що допомагає особистості відчути свою нетотожність з рештою світу, зміщується і приводить або до відкидання того, що належить нам самим, або до прийняття того, що належить іншим особам. Злиття відбувається, коли індивідум не може диференціювати себе і інших, не може визначити, де закінчується його «Я» і де

починається «Я» іншої людини. У ретрофлексуючого індивідума формується ставлення до самого себе як до стороннього об'єкта – початковий зовнішній конфлікт між «Я» та іншими перетворюється в конфлікт усередині «Я».

Інтроєкція – це тенденція привласнювати переконання, установки інших людей без критики, спроб їх змінити і зробити своїми власними. Інтроєкти – це окремі переконання, установки, думки або почуття, які були прийняті без аналізу і переструктурування і тому не стали частиною особистості. У результаті межа між «Я» і середовищем переміщується глибоко всередину «Я», і індивідум настільки зайнятий засвоєнням чужих переконань, що йому не вдається сформувати свою власну особистість.

Проєкція – пряма протилежність інтроєкції. У той час як інтроєкція являє собою тенденцію до присвоєння тих аспектів середовища, які не є частиною «Я», проєкція – це тенденція до перекладання причини і відповідальності за те, що відбувається всередині «Я», на навколишній світ.

Таким чином, у той час як індивідум-інтроєктор робить своє «Я» полем битви суперечливих і чужих йому ідей, проєктуюча особистість робить навколишній світ полем битви своїх внутрішніх психічних конфліктів.

Злиття (конфлуенція) існує тоді, коли індивід взагалі не відчуває межі між собою і середовищем, коли він вважає, що він і середовище – єдине ціле; він знаходиться у злитті з ним, а часткове та ціле виявляються нерозрізненими. Конфлуентний тип не відрізняє конфлікти іншої особи або суспільної групи від власних і не може ставити межі, приймаючи не себе зайві, не притаманні ній конфліктні позиції.

Поняття «протилежностей», яскравим прикладом якого є конфлікт між «нападником» і «захисником», описує боротьбу між двома протилежними сторонами «Я», які повинні співіснувати разом. Боротьба особистості у внутрішніх стосунках зазвичай відображає подібний конфлікт усередині її самої. Наприклад, внутрішній конфлікт між пасивністю, слабкохарактерністю і прагненням здаватися агресивними, всеосяжним інтерналізується у зовнішній поведінці. Адаптивна інтеграція цієї протилежності може полягати у впевненій емоційній позиції або в поєднанні цих крайнощів у конкретних ситуаціях. Іншими поширеними протилежностями є залежність-відчуженість, раціональність-емоційність, егоїстичність-безкорисливість.

Розуміння природи опору дає можливість скоригувати державну функцію інформатизації суспільства з питань розвитку концепцій СВБ і КСО і в цьому руслі важливим представляється зміщення акценту в інформативних заходах з руйнування опору на перетворення опору в його осмислення: суспільству необхідно допомогти усвідомити наявність у себе опору і зрозуміти, що насправді є те, що він намагається уникати усвідомлювати. Усвідомлення стимулює на подальше просування і таким чином допомагає подолати опір.

Висновки. Необхідність і доцільність впровадження СВБ зумовлена природою сучасних суспільних відносин і глобальними світовими тенденціями. Перепонами на шляху впровадження соціально відповідального бізнесу в Україні є: прагматичність, спонтанність, формальність, залежність від розміру бізнесу, недостатня поінформованість суспільства, психологічна неготовність прийняття концепції суспільством, бізнесом і владою.

Внутрішній опір системних елементів впровадження концепції СВБ, пов'язаний поряд з історичним досвідом і суспільними патерналістськими звичками розуміння соціального державного навантаження, так і з складнощами соціопсихологічного масштабу.

Простежується залежність між опором і базовим механізмом зриву циклу контакту особистості із зовнішнім оточенням: індивідуум-інтроектор впускає в особистість непритаманні йому ідеї і

конфліктні дії; проектує особистість робить навколишній світ полем битви своїх внутрішньопсихічних конфліктів; конфлуентний тип не відрізняє конфлікти іншої особи або суспільної групи від власних; ретрофлексуючий індивід трансформує початкові зовнішні конфлікти у внутрішні.

Функції захисту є неефективними способами позбавлення від загрози або стресу і включають в себе патологічне злиття, ретрофлексію, інтроєкцію і проєкцію. Суспільна зрілість – це здатність знайти свої власні ресурси підтримки і прийняти відповідальність за себе.

У впровадженні інформатизації суспільства з боку держави щодо питань КСО і СВБ важливим представляється зміщення акценту в інформативних заходах з руйнування опору на перетворення опору в його осмислення, яке стимулює до подальшого просування і таким чином допомагає подолати опір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романов В. Л. Социальная самоорганизация и государственность / В. Л. Романов / М. : РАГС, 2000.
2. Полищук Л. Нецелевое применение институтов: причины и следствия / Л. Полищук // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 24–32.
3. Зайчук О. В. Теорія держави і права : [підручник] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 324 с.
4. Волгина Н. А. Социальная политика в муниципальных образованиях : [учебник] / Н. А. Волгина, В. К. Егорова, С. В. Калашникова. – М. : «Альфа-Пресс», 2006. – с. 436.
5. Latner J. The Gestalt therapy book / J. Latner / New York : Julian Press, 1973. – 237 p.
6. Perls F. Gestalt therapy / Perls F., Hefferline R.F., Goodman P. – New York : Julian Press, 1951. – P. 257.

Рецензенти: **Івашова Л. М.** – д.держ.упр., професор;
Корецький М. Х. – д.держ.упр., професор.

© Сиченко О.О., 2012

Дата надходження статті до редколегії 12.05.2012 р.

СИЧЕНКО Оксана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу Дніпропетровського державного аграрного університету, відмінник освіти України (м. Дніпропетровськ).

Коло наукових інтересів: корпоративна соціальна відповідальність, соціальна звітність, державне регулювання соціальної сфери, процеси глобалізації і диференціації.